

Tanulmányok

KORMÁNY ÁKOS

„A sport úri passzió, nem való a munkásságnak!”*

A magyar szervezett munkásmozgalom sportideái a 20. század első felében

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.2.5>

A napjainkra kialakult sportfogalmaink, gyakorlataink és mindezeknek a formai keretei a 20. század elején korántsem voltak egyértelműek. A 19. század második felétől sorban alakuló, testkultúrával foglalkozó különböző egyesületek más és más koncepciókat dolgoztak ki a sport üzésére. Tették mindezt politikai, eszmei vagy egyszerűen praktikus okokból. A kialakuló sportközösségekben működő társadalmi élet segítette az egyéni és a csoportidentitások kifejlődésében. A résztvevők mindent elkövettek, hogy testük által váljanak a közösségük teljes értékű tagjaivá.¹

A múlt század kezdetére a klasszikus értelemben vett úri sportot már kiszorította az uralkodóvá váló polgári sportolási forma, bár ez nem jelentette előbbi teljes eltűnését. A munkás-sport- vagy munkásszabadidő-mozgalom ezekkel szemben igyekezett egy alternatív sportrendszer létrehozni az öntudatos és szervezett munkásság részére. Ennek az új sportrendszernek alapvető elgondolásai igazodtak az egyetemes munkásság élet- és munkakörülményeihez, világnézetéhez, és nem utolsósorban segítségükre lehetett különböző élettani vagy politikai céljaik el-

* Kocsis Mihály: Csepel sportja és szabadidő szervezete, 1938–1944. In: Kocsis L. Mihály (szerk.): *Fejezetek a magyar sport 20. századi történetéből. Kocsis Mihály testnevelő tanár élete és munkássága*. Pannónia Nyomda Kft.–Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2019. 425.

¹ MOHÁCSI Gergely: Szép, erős, egészséges. Szabadidő és testkultúra Budapesten a 20. század első felében. *Korall*, 2002/7–8. 52.

érésében. Alapvető ideológiai elképzelésük volt, hogy minden társadalmi és gazdasági berendezkedéshez tartozik egy sportrendszer is, vagyis egy másfajta termelési rendhez egy új sportolási szisztéma társul. Ebben a konstrukcióban a feudalizmushoz az úri sport, a kapitalizmushoz pedig a polgári sport. Ilyen módon a második világháború előtti diskurzusok lényegében mind egy kérdés köré csoportosultak: milyen legyen a jövőben megalakuló munkásállam sportja?

A munkásmozgalom egyik fő követelése a több szabadidő volt, amit a munkaidő mérséklésével kívántak elérni. Mindez persze a társadalom struktúrájának és szokásainak megváltoztatása mellett számos egyéb problémát is felvetett. Ezek közül állami és munkásmozgalmi oldalról nézve is a legfontosabbak közé tartozott a szabadidő tartalmas eltöltésének a módja. A szociáldemokrata munkássport egyértelmű célja és értelme a munkásmozgalom fő vonalának támogatása, egy szocialista rendszerváltás előkészítése volt, míg eszköze az emberek testi-lelki-szemléleti nevelése. Jelen kutatás során azonban fény derült arra, hogy ezen célhoz vezető út egyáltalán nem volt egyértelmű. Itt nem csupán a szociáldemokrata és a kommunista koncepció egymásnak feszüléséről volt szó, hanem ezeken belüli sok kisebb irányzat konfliktusáról. Éppen ezért e tanulmány nem csupán a polgári és a munkássport közötti különbségeket vázolja fel, kidomborítva utóbbi jellegzetességeit, hanem ezen belső konfliktusokat is részletesen ismerteti.

A történeti áttekintéseken túl kiemelt figyelmet kap a sport helye és szerepe a munkásmozgalmon belül, majd a profizmus-amatőrizmus problematikáján és a versenyzés ellentmondásos jelenségén keresztül járom körül a munkássport alapvető építőelemeit, elgondolásait. Kitérek arra is, hogy milyen külső és belső hatások hívták életre, majd formálták a magyarországi munkássportot. Végezetül ezeknek a kérdéseknek a tárgyalása során látni fogjuk azt is, hogy a munkássport értelmezésének számos dimenziója van. Mivel társadalmi, nyelvtani, politikai vagy eszmei alapon is definiálhatjuk, ez nem csupán problémássá teszi magának a fogalomnak az értelmezését, hanem adott esetben történelmileg terhelte is.

A munkássport kialakulása

A magyarországi munkássport kialakulásának hátterében három fontos tényező állt: a politikai mozgalom erősödése, az urbanizáció és a modern eszmeáramlatok elterjedése.

A munkássportmozgalom magyarországi zászlóbontására 1868 körül, az Általános Munkásegylet megalakulása után kerülhetett sor, amikor az egyesület a tornát is felvette programjába. Az egyesület már nem sokkal a megalakulása után hatvanfős csoportot szervezett Strobel Antal, illetve Külföldi Viktor vezetésével, hogy a Nemzeti Torna Egylet (NTE) foglalkozásait látogassák. Az NTE azonban 1871-ben megtagadta az „internacionalista eszméktől fertőzött, kevésbé tehetős ipari foglalkozásúak” edzéseken való részvételét.² A munkássport ezután csaknem huszonöt évig alig hallatott magáról. Ez a két és fél évtizednyi szünet nagyrészt azzal magyarázható, hogy a 19. század második felében a szervezett munkásmozgalom a sportot káros elfoglaltságként ítélte meg, és csak később jöttek rá arra, hogy a sport az életkörülmények javítása mellett alkalmas eszköz lehet a politikai célok eléréséhez is. Másfelől a túlsúlyba kerülő, pángermán és pánszláv eszméket hirdető tornaegyesületek a munkásság jelentős részét képesek voltak integrálni saját mozgalmukba.³ Illetőleg a kormányzat is érdekelt volt a munkásmozgalom visszaszorításában.

Ettől függetlenül voltak munkások, akik már ekkoriban ugyanúgy hódoltak a sportolásnak, de erre leginkább a polgári egyesületekben adódott lehetőségük. A politikai nézetkülönbségek azonban korán, az első világháborút megelőzően éket vertek az ilyen egyesület tagjai közé. A munkásmozgalommal nem szimpatizáló polgárság egyre kevésbé nézte jó szemmel a forradalmi gondolatokról eszmét cserélő szocialistákat. Mindeközben

² Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL) 915. f. Balogh László. 6. ó. e. A magyar munkássport története és helyzete (tanulmány). 7.

³ KUN László: A munkás torna- és sportmozgalom szerepe a munkásság osztályra szerveződési folyamatában. In: SÍPOS Levente (szerk.): *Munkásosztályunk fejlődése 1945-ig. Tudományos tanácskozás Győrben 1984. január 26–27.* Győr, Győr Megyei Lapkiadó Vállalat, 1985. 107.

1890-ben megalakult a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP), amely esemény közvetve mindenféleképpen hozzájárult a munkásöntudat kifejlődéséhez, ezen keresztül pedig a polgári közösséggel való szakításhoz.

A politikai mozgalom fejlődésével párhuzamosan egyéb nagy hatású folyamatok is zajlottak. Ilyen volt a városok, különösen Budapest túlnépesedése, amely tarthatatlan lakhatási körülményeket, továbbá szolgáltatási nehézségeket, járványok nyomán keletkező megbetegedéseket és növekvő munkanélküliséget is okozott. Ehhez társult még a gyermekcipőben járó munkavédelem és a várható élettartam rövidege. A munkások és részben a polgárok szociális és egészségügyi helyzetének romlása nem sajátosan magyar probléma volt, Európa számos országa és nagyvárosa küzdött hasonló nehézségekkel. A tartós megoldások hiánya vezetett az állami beavatkozásba és segítségnyújtásba vetett hit megingásához. A munkások egyre nagyobb hányada vélekedett úgy, hogy egészségük ügyét a saját kezükbe kell venniük. A tudatos és kevésbé tudatos megoldáskeresések nyomán kialakuló modern életreform-mozgalmak egyre erőteljesebben éreztették hatásukat az 1880-as évektől kezdve Európában és Magyarországon is.⁴

A század végére a munkássportmozgalom három különböző hajtást növesztett. Az első az MSZDP-vel kapcsolatban álló Cseh Munkásképző és Segélyegylet volt, amely később a Budapesti Munkásképző Egylet Cseh-Szláv Osztályába olvadt. A második a Fegyver- és Gépgyár Rt. munkásainak szervezkedéséből létrejött Budapesti Munkás Kerékpár Egylet volt, míg a harmadik és egyben legjelentősebb a Vorwärts megalapításához köthető.

A millenniumi ünnepség előkészítő munkálatai miatt külföldi, német nyelvű vendégmunkások érkeztek a fővárosba, saját életmóddal és szokásokkal.⁵ Szabadidejükben sokféle munkásmozgalmi tevékenységet folytattak, de mind közül az egyik

⁴ Az életreform-mozgalmakat, illetve azok eszmei, civilizációs vonatkozásait bővebben tárgyalja: NÉMETH Regina: Az életreform-mozgalmak eszmei háttere és civilizációkritikai szerepe. *Jog, Állam, Politika*, 2013/3. 81–109.

⁵ Julius DEUTSCH: *Sport és politika*. Munkás Testedző Egyesület, Budapest, 1931. 57–58.

legjelentősebb a torna volt. Az általuk hivatalosan megalakított Vorwärts Német Munkásképző Egylet már magyar nyelvű vagy Magyarországon élő embereket is felvett tagjai közé, akik a vendégmunkások távozása után is életben tartották az egyesületet. Időközben sporttevékenységi körük is bővült labdajátékokkal, birkózással, súlyemeléssel, tekézéssel és futással. Sőt a sportolás az egyleti élet egyik legjelentősebb tevékenységévé kezdett válni. Mivel a Vorwärts kultúregyesület volt, nem lehetett egyetlen sportszövetségnek sem a tagja, a vezetők versenyellenes álláspontja ráadásul egyre többször került szembe saját tagjaik nézeteivel.⁶ Ennélfogva az egyesület egyre kevésbé felelt meg a kor igényeinek, amit a Vorwärts-tagok 1906-os külföldi tanulmányútja is megerősített. Miután a múltban többször kudarcba fulladt a Herkules Atlétikai Clubbal való fúzió, a meglévő keretek fejlesztése helyett egy új egyesület létrehozásán kezdtek munkálkodni, amely kezdeményezéshez a Famunkás SE is csatlakozott.⁷

A Munkás Testedző Egyesület (MTE) 1906-ban alakult, de alapszabályukat a hatóságok hivatalosan csak 1908-ban hagyták jóvá. Az alapítók névsorában ott találjuk Biró Dezső, Grünhut Fülöp, Zlocsover Rubin, Stelczer Adolf és a tájékozási futás megteremtőjének, ifj. Ripszám Henriknek a nevét. Az MTE négy alapító szakosztálya (tornász, atléta, birkózó, természetjáró) 1917-től egy úszó, majd a famunkások futballcsapatának 1918-as beolvasásával egy labdarúgó szakosztállyal bővült. Ugyanakkor a természetjáró szakosztály Természetbarátok Turista Egyesülete (TTE) néven 1910-ben kivált, és inkább a nemzetközi munkás természetjáró szervezethez, a Touristenverein die Naturfreundhoz csatlakozott.

⁶ FÖLDES Éva–KUN László–KUTASSI László: *A magyar testnevelés és sport története*. Sport Kiadó, Budapest, 1982. 178.

⁷ Felmerült továbbá az is, hogy az MTE valójában a Famunkás Szövetségből indult ki, amihez a Vorwärts-tagok később csatlakoztak. (Balogh László munkássport történetével foglalkozó kézírata PIL 915. f. 6. ó. e. 8.; FÖLDES Éva–KUN László–KUTASSI László: I. m. 178–179.) Ennek viszont ellentmond, hogy a Vorwärtsnek nagyobb szüksége volt egy ilyen szervezetre, ráadásul az MTE első vezetői a régi Vorwärtsból kerültek ki. (FARKAS Rozália–SÁNDOR Gézáné (szerk.): *Emlékezések a gödi Fészekre*. Pest M. Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 1989. 5.)

A munkássport robbanásszerű fejlődése 1910-től vette kezdetét. Az első világháborút megelőzően a Monarchia magyar felén tizenhat vidéki munkás sportegyesületet hoztak létre, köztük például a Debreceni MTE-vel vagy az Orosházi Munkás Testedző Körrel. A TTE-nek Budapest mellett tizennyolc városban jött létre új csoportja, többek között Sopronban, Pécsen, Miskolcon, Kassán és Pozsonyban.⁸ A különálló egyesületek mellett a szakszervezetek is alapítottak saját sportklubokat: a leghíresebb az 1911. május 16-án létrehozott Vas- és Fémmunkások Sport Clubja, ismertebb nevén a Vasas volt.

A nagy ívű fejlődést alapvetően nem az első világháború törte meg. A fiatalabb, fizikailag egészséges tagokat besorozták, és a frontra vitték, ahol sokan életüket veszítették, de ezek a veszteségek önmagukban csak megakasztották volna a gyarapodás ütemét. Az igazi visszavető tényező a Tanácsköztársaság öröksége lett.

A Galilei Kör már 1918-ban közzétett, legfontosabb kultúrpolitikai reformjavaslatai között felvetette egy „orvosokból, tanárokból és szakemberekből” álló tanács létrehozását és annak kinevezését az ország testnevelési ügyeinek élére.⁹ A testnevelés területén számos reformtörekvéssel fellépő Tanácsköztársaság idején ez részben meg is valósult, amikor a feloszlatott Országos Testnevelési Tanács (OTT) szerepét az újonnan létrehozott Testnevelési Ügyek Direktóriuma (TÜD) vette át a munkássport akkori öt jeles képviselőjének vezetésével.¹⁰ A már említett Biró Dezső és Grünhut Fülöp az MTE alapító elnökei lettek, Reiner Sándor a Vas- és Fémmunkások Sport Clubját alapító negyvennyolc tag egyike, a klub labdarúgója, későbbi vezetője, Kiss Sándor a Vasas titkára, míg Király Albert a TTE akkori elnöke. A TÜD legfontosabb intézkedései közé a sportlétesítmények álla-

⁸ GECSÉNYI Lajos–SZERÉNYI Imre: *A magyar természetjárás története a felszabadulásig*. Magyar Természetbarát Szövetség, Budapest, 1973. 4.

⁹ SZÜCS László: A Galilei Kör kultúrpolitikai reformjavaslatai a közoktatásügyi miniszterhez, 1918. november 18. (Forrásközlés). *Párttörténeti Közlemények*, 1959/3–4. 273.

¹⁰ LÁSD FÖLDES Éva: *A Tanácsköztársaság sportja*. Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1959.

mosítása, a pályaépítési program előkészítése, illetve az ifjúnunkások testnevelési alapelveinek kidolgozása tartozott.

A direktórium hiába kezdett bele reformjai megvalósításába, a Tanácsköztársaság százharminchárom napja éppen csak az előzetes felmérések elkészítésére volt elegendő. Bukása után, az ellenforradalmi rendszer kezdetén a hatóságok sorra lehetetlennítették el a munkás sportegyesületeket is, miközben vezetőiknek jelentős hányada emigrálni kényszerült. Ennek köszönhetően a fejlődés évekre visszaesett, és csak 1924 után kezdett újra fellendülni, amikor a politikai rendszer konszolidálódott, majd az emigráció egy része visszatért az országba.¹¹

Hol sportolhatott egy munkás?

A munkások egyaránt sportolhattak és sportoltak is polgári és vállalati egyesületekben, szakszervezetekben és munkás sportegyesületekben.

Általánosságban a polgári egyesületekhez a jobb edzési és versenyzési körülmények miatt érte meg csatlakozni, de az okok között szerepelhetett például a könnyebb munkaszerezés is. Aki profi versenyző szeretett volna lenni, annak sokkal jobb lehetősége volt egy ilyen szervezetben elérni azt. A munkás sportegyesületek sem szakszerűségben, sem anyagi források tekintetében nem voltak képesek tartani velük a lépést. Az MTE például szinte sehogyan se tudta támogatni sportolóit. A versenyekkel együtt járó utazási költséget egyénenként kellett megspórolniuk, nemritkán a felszerelésre valót is más tagtársaknak kellett összeadniuk.¹² Így nem volt meglepő, ha előfordult, hogy a jobb képességű sportolók kiléptek a munkásegysületekből, és átmentek a polgáriakba.¹³ A legtöbb egyesület esetében az olcsó sportolás biztosítása

¹¹ A magyarországi munkássport kialakulásához lásd még FÖLDES Éva–KUN László–KUTASSI László: I. m. 175–183.

¹² PIL 915. f. 3. ö. e. Balogh László visszaemlékezése (1985), 17. és 18. ö. e. Futó Erzsébet visszaemlékezése, 1.

¹³ 1921-ben például egyszerre húsz atléta lépett ki az MTE-ből, és folytatta karrierjét polgári egyesületben. (Kocsis Mihály: *Vállalati sport, munkástest-edzés*. Csepel, 1942. 14.)

volt a legtöbb, amit megtehetett. Ennek érdekében mérsékelték a tagdíjakat, belépődíjakat, és külön szertárakat tartottak fenn, hogy a kellő sportszerekhez minél többen hozzájussanak.

Sajátos sportolási lehetőséget biztosított a leventemozgalom. Alapját a testnevelésről szóló 1921-es LIII. tc. teremtette meg, majd a VKM 9000/1924. számú rendelet vezette be, kötelezővé téve a foglalkozásokon való részvételt azon fiúk számára (tizenkét és huszonegy éves kor között), akik nem jártak rendszeres testnevelést biztosító iskolába. A rendelet természetesen a munkássport-egyesületeket is érintette, sőt komoly problémát okozott nekik saját ifjúságuk nevelésében. A fiatalságnak ugyanis nem csupán a szabadidejét és az energiáit kötötte le, hanem a leventemozgalomban igen komoly ideológiai, keresztény-nemzeti nevelőmunka is folyt. Miután törvényi kötelezettségről volt szó, a munkásegységek kénytelenek voltak ezt tiszteletben tartani. Erre mutat a Festőmunkások Sportclubjának alapszabályába foglalt kitétel, hogy a leventekötelesek csak a leventeoktatójuk engedélyével sportolhattak a kötelékükben.¹⁴

A vállalati sport a Postás SE 1899-es megalakulásával indult útjára, majd a példát a 20. század elején vasutas és pénzügyi egyesületek alapítása követte. Az igazi áttörést szintén az 1921-es LIII. tc. hozta meg, amely előírta minden legalább ezer főt foglalkoztató üzemnek, hogy köteles alkalmazottai testnevelési szükségleteiről kielégítően gondoskodni. A cél érdekében pedig az ennél kisebb üzemeknek a nagyokhoz kellett társulniuk, vagy több kisebb üzemnek kellett közösen biztosítania ilyen lehetőséget. A vállalati sport jellegéből fakadóan elsősorban a munkásságot érintette, olcsó testedzési lehetőséget kínálva nekik, de a polgári szervezetekhez hasonlóan a munkásmozgalom ebben az esetben sem támogatta a munkások ilyen keretek közötti sportolását. Az ő nézőpontjukból egy polgári és egy vállalati egyesület semmiben sem különbözött egymástól, hiszen mindkét típus mögött ugyanazokat az uralkodó köröket látták, továbbá az eszközt arra, hogy a munkásokat elvonják az osztálytudatos sportolást

¹⁴ PIL 666. f. Magyarországi Építőipari Munkások Országos Szövetsége. 3. á. A MÉMOSZ szakosztályai. 159. ó. e. 2.

kínáló közegétől, és elégedetté tegyék a sorsával.¹⁵ A jó sportteljesítményt nyújtó alkalmazottaiknak azonban a vállalatok nem mindig engedték meg, hogy két klubban játsszanak egyszerre, kiváltképpen, ha munkássport-egyesület volt a másik fél.¹⁶

A szociáldemokrata mozgalom szempontjából az igazi munkássport lehetőségét a szakszervezetek kötelékében létrejövő klubok és a különálló munkássport-egyesületek biztosították. A különbség közöttük az volt, hogy az olyan szakszervezeti egyesületekben, mint például a Vasas, a Magyarországi Építőipari Munkások Országos Szövetsége Sport Clubja (MÉMOSZ SC), a Festőmunkások Sportclubja vagy a Cukrász Sport Club, specifikusabb sporttevékenységet folytattak, hiszen az egyesületi élet egy része a szakszervezeten keresztül zajlott. A legfőbb kritika velük szemben a tagok szakmájuk szerinti homogenitása volt, amivel természetesen egyáltalán nem mindenki értett egyet.¹⁷ A különálló munkássport-egyesületek zászlóshajóját az MTE és a TTE jelentette aktív, sokrétű egyesületi élettel és a munkásmozgalom jeles képviselőivel, politikusaival a tagjaik sorában.

A fenti csoportok mellett létezett egy kevésbé jól elkülöníthető ötödik is, ahol a munkások sportolhattak. Rengeteg, alapvetően nem sporttal foglalkozó egyesület is végzett kiegészítő sporttevékenységet, vagy baráti társaságok maguktól szervezték meg ilyen módon a szabadidejüket, amelyet aztán az infrastruktúra használatával akár a munkássporthoz is kapcsolhattak.

Az, hogy végül a szervezett munkások hol és hogyan sportoltak, mint láthattuk, nem feltétlen volt saját döntésük eredménye. Voltak, akiket a törvény, míg másokat a szükség, megint másokat a megélhetés kötött bizonyos egyesületekhez. Őket leszámítva a

¹⁵ Julius DEUTSCH: *Sport és politika*. I. m. 32.

¹⁶ Ezt mutatja Cséfei Sándor esete is, aki a két világháború között az MTE atlétája és a kézilabda egyik hazai meghonosítója volt. Miután 1930-ban felvették az Elektromos Művekhez, a vállalat kézilabdacsapatában kellett játszania. Ellenben mint atléta továbbra is az MTE-t erősítette. Amikor a vállalati vezetők rájöttek erre, választás elé állították: vagy elbocsátják, vagy végleg otthagyja az MTE-t. Cséfei Sándor Csallóközi álnéven folytatta a sportolást az MTE-ben is. Cséfei Sándor visszaemlékezése. PIL 915. f. 18. ó. e. 18.

¹⁷ Szakszervezeti turisztika. *Munkáskultúra*, 1928/2. 2–3. A javaslatra az elutasító válasz, azonos címen, a folyóirat következő számában érkezett. *Munkáskultúra*, 1928/3. 5.

mozgalom a munkások személyes erkölcsi kérdésének tekintette, hogy milyen egyesület égisze alatt végzik a testedzést.¹⁸

A polgári sport kritikái

A tanulmány címével választott gondolatot a csepeli Weiss Manfréd gyár műszaki vezérigazgatója mondta Kocsis Mihály testnevelő tanárnak, aki az MTE tornaszakosztályában végzett munkája után került a gyár sportegyesületéhez.¹⁹ Az igazgatónak annyiban mindenképpen igaza volt, hogy a munkásság tudatosan sportoló része kevésbé érezte magáénak a Magyarországon addig működő sportrendszert és a hozzá kapcsolódó eszmeiséget.

A két világháború között, elsősorban a munkásmozgalomhoz köthető orvosok és értelmiségiek bevonásával készült enciklopédiában a sportolásnak – szándék alapján – három fajtáját különböztették meg. Az elsőbe a passzióból sportoló emberek kerültek, vagyis azok, akik egy sportágot szeretetből űznek, saját, öncélú élvezetből. A másodikat az egészségi szempontokat előtérbe helyező sportolók csoportja alkotja. Ők sportágot is ennek alapján választottak, céljuk minden esetben az egészség megőrzésén túl az erő és a kitartás fokozása volt. A harmadik kategóriába a tényleges sportolók tartoztak, akiknek fő célja a győzelmek révén új rekordok beállítása, akár saját testük káros mértékben történő túlerőltetése árán is.²⁰ Az első és a harmadik kategóriát a polgári sporthoz, míg a másodikat a munkássporthoz társították.

Ettől az egyszerűsített értelmezéstől elrugaszkodva a munkásmozgalom az évek alatt számos egyéb kritikát fogalmazott meg a polgári sporttal szemben, melyek közül az egyik legfonto-

¹⁸ BRUMILLER László: Pártmozgalom és munkássport. *Munkássport és Egészségügy*, 1925/2. 4.

¹⁹ KOCIS Mihály: *Csepel sportja és szabadidő szervezete, 1938–1944*. I. m. 425.

²⁰ Az egészség és a sport kapcsolatát tárgyaló részt Rónay Viktor író készítette. MADZSAR József (szerk.): *Az egészség enciklopédiája: tanácsadó egészséges és beteg emberek számára*. Kilencedik kiadás. Enciklopédia R.-T., Budapest, [datum nélkül], 438.

sabb az állami szerepvállalás volt. A hagyományos testkultúra átmenete a modernitásba általánosan szigorú állami ellenőrzés alatt zajlott, melynek célja az volt, hogy a társadalom tagjaiból ne csak egészséges, hanem engedelmes, szabályozott és hasznos állampolgárok váljanak.²¹ Úgy vélték, a polgári sport erre törekszik, és olyan célokat tűz ki, amelyek segítenek megtartani a fennálló társadalmi rendet, vagyis tágabb értelemben a kapitalista világrendet. Az egymással való küzdelem az életben a létért való küzdelemnek felelt meg, amelynek során a gyenge veszített, míg az erősebb, jobb, ügyesebb győzelmet aratott felette pontosan úgy, ahogyan a kapitalizmus viszonyai között, a hétköznapiak során is történt. Ebben nem vizionáltak mást, csak a munkásság halálát, betegségeit, fizikai és mentális satnyulását.

Kifejezetten ehhez a témakörhöz tartoznak a sport apolitikusságát hirdető meglátások is. A polgári és munkáskörökben egyaránt voltak e nézetet vallók és eszerint eljárók, de külön érdekesség, hogy mindkét oldalon hajlamosak voltak ezzel az ellenfelüket vádolni. A munkásmozgalom hivatalosnak mondható sportirányzatainak többsége azonban pusztán szemfényvesztésnek tartotta és kifejezetten tagadta a sport politikamentességét.²² Az ezzel ellentétes polgári jelszavakat az uralkodó osztályok bevált taktikájaként értelmezte, amely során, mint bármely technikai vívmányt, a sportot is arra használják, hogy zavart és bizonytalanságot keltve eltorzítsák a valóságot.²³ Ebben az interpretációban egy egyszerű szimbólum vagy mozgásforma, mozdulatok, az, hogy mit és hogyan csináltak, már kifejezhetett politikai állásfoglalást.

A sportolást ugyanis mindenekfelett a nevelőmunkák közé sorolták, attól függetlenül, hogy maga az egyén tudatában volt-e ennek, avagy sem. Így teljesen mindegy volt, hogy az iskolák vagy egyesületek berkein belül összekötötték-e a sportolást a nyílt politikai neveléssel, hiszen az már önmagában, szükségszerűen megtörtént azzal, hogy az éppen működő állam számára nevelt

²¹ MOHÁCSI Gergely: I. m. 37.

²² Julius DEUTSCH: *Sport és politika*. I. m. 19.

²³ John M. HOBERMAN: *Sport and Political Ideology*. University of Texas Press, Austin, 1984. 184. DOI: <https://doi.org/10.7560/775879>

hasznos és jobb munkaképességű alkalmazottakat.²⁴ A polgári sport számukra ezért nem volt igazi szabadidős tevékenység, hanem a munkakörülmények speciális rutinjainak a megismétlődése, amelyet egybekötöttek a polgári normákat szem előtt tartó neveléssel.²⁵ Ezért gondolták úgy, hogy az apolitikusság hirdetése valójában csak el akarja hitetni a sport öncélúságát és azt, hogy nagyobb távlati célok szem előtt tartása nélkül érdemes üzni. Miközben a polgári szemléletben létezett a közösségi érdekért történő sportolás is, a munkásmozgalom materializmusra épülő látószögéből ez teljesen értelmezhetetlen, romantikus felfogás volt.

A munkásmozgalom ideológusai nem tudtak eltekinteni a polgári sport konfliktust generáló és kereső attitűdjétől sem. A nemzeti alapokon nyugvó sportot alkalmasnak találták a népek, etnikumok közötti nacionalizmusok kiélezésére és a közöttük húzódó békétlenség felerősítésére. Mindehhez hozzájárult a honvédelmi szempontok elsődleges figyelembevétel, amely az első világháború után Európa számos országában bevett gyakorlat lett a középosztályok támogatásával. A testedzési rendszer, a gyakorlatok mind a katonai szolgálatra való felkészülést vagy a megszerzett kondíció szinten tartását szolgálták.²⁶ Az ilyen és ehhez hasonló tényezők együttállásában egy nyílt háborús konfliktus kirobbanását vizionálták.²⁷

A polgári sporttal szembeni ellenérzésük fontos elemei közé tartozott a Horthy-korszak állami politikája is. Az állam által

²⁴ Lásd ILOVAY Sándor: *Munka és sport: a testnevelés tényezői az emberi munka gazdaságosítása és a szociálpolitika szolgálatában*. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1935.

²⁵ Barbara J. KEYS: *Globalizing Sport: National Rivalry and International Community in the 1930s*. Harvard University Press, London–Cambridge, 2013. 182.

²⁶ Lásd KISS Dezső (szerk.): *Testnevelés és sport Magyarországon az ellenforradalom hatalomrajutása idején*. Iratok a magyar testnevelés és sport történetéhez 7. Testnevelési Tudományos Tanács, Budapest, 1970. Már az óvodában meg kell kezdeni a katonás nevelést, 1919. október 1. 55–71.; A sportot a katonapolitika szolgálatába kell állítani, 1919. október 15. 71–78.; A testnevelés útján titkos hadsereget kell szervezni, 1920. január 3. 109–121.

²⁷ Erik N. JENSEN: *Body by Weimar. Athletes, Gender and German Modernity*. Oxford University Press, New York, 2010. 119.

eszményített munkásnak edzettnek, apolitikusnak, nacionalista érzelműnek és vallásos gondolkodásúnak kellett (volna) lennie.²⁸ Vagyis míg a polgári sport egyre inkább figyelmen kívül hagyta a dolgozók egyéni érdekeit, szükségleteit, és helyette a honvédelmet, illetve a nemzetépítést helyezte előtérbe, addig a munkásság jobban szerette a sportot szociális szükségnek, az egészségmegővés egy fontos eszközének és az önfejlesztés egyik lehetőségének látni és láttatni. Segítségével kompenzálhatták a munka során őket érő káros hatásokat, tovább megőrizhették egészségüket, kitolhatták az aktív munkaképes éveiket, és lehetőség szerint azokat a készségeiket fejleszthették, amelyekkel jobb és stabilabb keresethez juthattak.²⁹ Erre annál is inkább szükség volt, mert míg az első világháborút megelőzően a társadalom 10-20%-a szorult szociális gondoskodásra, azt követően már 30-40%-a.³⁰

Érdemes kitérni a test, a szexualitás és a nemek kapcsolatára is. A munkásmozgalom értelmiségének meggyőződése volt, hogy a polgári sportot egészségtelen szexuális légkör uralja. Egyfelől a keresztény erkölcsből származó prűderia azzal a modern nevelési gyakorlattal, hogy a nemi vágyat a testmozgás segítségével próbálták visszaszorítani.³¹ A polgárság valójában a részben engedélyezett, részben tiltott szexualitásának megélésére és kifejezésére használta a sportot, amelynek tipikus megjelenési formái közé tartozott például a tánc, a sportdivat elterjedése,

²⁸ KUN László: A „szabadidő-mozgalom” és a munkássport Magyarországon 1935–1944. In: ARDAY László (szerk.): *Tanárképzés – testnevelés – sport*. Testnevelési Főiskola, Budapest, 1980. 188.

²⁹ SZAKASITS Antal: *Vissza a testedzéshez! Népszava*, 1926. október 10. 21.

³⁰ Propper Sándor: A szociálpolitika jelentősége a háború után, d. n. [1937–1938]. PIL 658. f. Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP). 13. á. 150. ó. e. 14. Ezeket a százalékos értékeket azonban érdemes kontextusában kezelni, ugyanis a szociális rászorultságnak két dimenziója is létezett. Egyrészt függhetett külső állami vagy gazdasági okoktól, másrészt egy adott személy vagy társadalmi csoport belső értékelésétől. Utóbbiba tartozik például az életszínvonal megítélése vagy az új igények felbukkanása. Bővebben lásd TOMKA Béla: *Szociálpolitika Magyarországon a világháborúk korában. Korunk*, 2012/11. 46–55., illetve EGRESI Katalin: *Szociálpolitika Magyarországon. Nézetek, programok és törvények 1919–1939*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.

³¹ Sigmund FREUD: *Három értekezés a szexualitásról*. Kötet Kiadó, Nyíregyháza, 1995. 76.

valamint a sport felhasználása flörtölésre.³² Freudnak a sportra vonatkozó tudományos meglátásait a szocializmus is osztotta, de abban az egészségtelen erkölcsi fejlődés és a polgári túlburjánzás visszaszorításának egy eszközét látták.³³ A 20. század első felében szemléletváltás következett be a munkásság körében: az addig betegnek, gyengének és deformálnak vélt testkép helyett felismerték saját testük szépségét.³⁴ Így a sportolás tevékenysége közben egyre gyakrabban szabadultak meg ruháiktól, testük egyre nagyobb felülete vált láthatóvá, ami a szexualitást is egyre természetesebbé tette. „Hogy mást ne mondjak, például a párválasztás, ami hallatlanul fontos az életben. Ott [Gödön] meztelelenül, mármint kis úszóruhában jártunk, a lányok is úszóruhában. [...] Tehát ott keresztül-kasul megismerhették az emberek egymást.”³⁵

A munkásmozgalom és a sport

A kormányzat és a munkásmozgalom közötti ellentéteket könnyű megmagyarázni és levezetni a világnézeti különbségekből, de a szociáldemokrata–kommunista ellentét részletesebb vizsgálatot igényel.

A korabeli baloldali elgondolások az államhatalmat három külön szegmensre osztották: politikaira, társadalmira és gazdaságira. A kommunisták úgy vélték, a politikai hatalom megszerzése mindennél előrébb való, mert siker esetén ezzel az erővel a kezükben a társadalmi vagy a gazdasági rendszer már könnyedén formálható. Velük szemben a szociáldemokraták, látva az első világháború következményeit, illetve különösképpen a Tanácsköztársaság kudarcából tanulva helyezkedtek arra az álláspontra, hogy a szocialista rendszerváltás akadályja nem más,

³² Helmut WAGNER: *Sport und Arbeitersport*. Büchergilde Gutenberg, Berlin, 1931. 109–112.

³³ John M. HOBERMAN: I. m. 185–186.

³⁴ „Szilárdan hinnünk kell, hogy mindnyájan szépségre és egészségre vagyunk teremtve.” MADZSAR József (szerk.): I. m. 404.

³⁵ FARKAS Rozália–SÁNDOR Gézáné (szerk.): I. m. 6.

mint maga az ember. Pontosabban azok, akik még nem érték el a tudásnak azt a fokát, hogy át merjenek térni egy új termelési formára.³⁶ Mivel ilyen emberből kevés volt, így politikai rendszerváltásra belátható időn belül nem láttak esélyt. Éppen ezért egy távoli, meg nem határozott jövőbe kihelyezett rendszerváltásig a felkészülésre, vagyis a társadalom felkészítésére, a társadalmi hatalom megszerzésére helyezték a hangsúlyt. Ehhez sokkalta egészségesebb, testileg és lelkileg edzettebb generációra, egy új embertípusra volt szükségük, akiknek a vállán később majd megállhat ez az új politikai és gazdasági rendszer. Mindezt folyamatos nevelőmunkával véltek elérhetőnek, amire a testkultúra kiválóan alkalmas volt. Ahogyan Hendrik de Man fogalmazott: „Az új élet csak új emberek műve lehet. A kapitalizmust és a polgári kultúrát csak úgy győzhetjük le, ha elsősorban is magunkban győzünk rajta. Az osztályharc a szocializmushoz csak akkor vezethet el bennünket, ha úgy fogjuk föl, mint egy új eszme új életformájának megvalósításáért folytatott harcot, és ha ezt a harcot már ma megindítjuk.”³⁷

A szociáldemokrácia kezdetektől fogva tisztában volt ennek a választásnak a következményeivel. Stratégiájuk arra a vágyra épült, hogy a mozgalomnak szilárdabb alapokat biztosítsanak azáltal, hogy a munkásságot felemelik, és megtanítják nekik az „ép testben ép lélek” filozófia szocialista értelmezéssel elérhető életmódváltás előnyeit. Ezért cserébe vállalták, hogy rövid távon a politikai hatalom megszerzése jelentős nehézségekbe fog ütközni. Ugyanakkor probléma volt, hogy a munkássport nem integrálódott szervesen a párt életébe. A politikusok egy része a sportra olyan hobbiként tekintett, amely a fiatalok megszólításával, nyilvános rendezvényekkel és az egyének egészségének javításával hasznot is hajthat a politikai küzdelem malmára. A politikai színtér és a sportolni vágyó munkások közötti disharmónia nem volt sajátosan magyar jelenség, hanem a német „minta” megismétlődése.³⁸

³⁶ A szocializmus jövőjének problémája a nevelés problémája. *Munkáskultúra*, 1925/5. 3.

³⁷ Julius DEUTSCH: *Sport és politika*. I. m. 10.

³⁸ John M. HOBBERMAN: I. m. 188–189.

Az általános felfogása mellett a kommunizmus is felismerte a sportban rejlő lehetőségeket. Az illegális kommunisták a bécsi emigráció vezetésével megkísérelték a magyarországi egyesületek irányítását saját fennhatóságuk alá vonni, vagy legalább a politikai agitációjuk fedőszervezeteként felhasználni. A sport- és kultúregyesületekben elvégzendő munka irányelveit taglaló dokumentum a főbb tennivalók között említi – többek között – az egyesületek bekapcsolását a valóságos osztályharc frontjába, az oktatásügyi bizottságok és az egyesületi lapok elfoglalását, illetve a politika aktivizálására való törekvést.³⁹ Nagyon hasonló gondolatok alapján értekezik erről Végh Péter is a *100%* című folyóirat hasábjain: „Első követelés a munkássporttal szemben az, hogy tekintet nélkül ethikai szempontokra, egyesítse a munkássport valamennyi frontszakaszán és csak másodrendű, de mégsem közömbös feladat az, hogy tartalmában, felfogásában is a munkásság kollektív célját képviselje.”⁴⁰

Mindezek a dokumentumok nem tettek említést a munkássport gyakorlati formájáról, s ez nem véletlen. A kommunisták a sportban elsősorban a hatalom felé vezető út, a burzsoáziával vívott harc egy újabb megnyitható frontvonalát látták. A Szovjetunió iránymutatását követve, a testedzés értelmeként egy kirobbanó forradalom esetén használható emberanyag kitermelését jelölték meg.⁴¹ Ebből kifolyólag elsősorban a sport propagandaértéke, illetve a szervezeti keretek által nyújtott előnyök érdekelték, tényleges elgondolásaikról viszonylag keveset tudni. Egyedül az egységfront kérdése, vagyis a munkássportolók munkás sportegyesületekbe való tömörítése, majd ezen szervezeteknek a szoros, összehangolt együttműködésének a kívánalma volt a visszatérő elem. De ez az elképzelés testedzési célok meghatározása híján szintén nem függetleníthető a politikai törekvé-

³⁹ PIL 878. f. Kommunisták Magyarországi Pártja, a Kommunista Internacionálé Magyar Szekciója (KMP) 8. á. 237. ó. e. 6–22.

⁴⁰ VÉGH Péter: A munkássport. *100%*, 1927–1928/10. 342.

⁴¹ ANDRÉ GOUNOT: *Between revolutionary demands and diplomatic necessity: the uneasy relationship between Soviet sport and worker and bourgeois sport in Europe from 1920 to 1937*. In: Pierre ARNAUD–James RIORDAN (eds.): *Sport and International Politics: The impact of fascism and communism on sport*. Taylor & Francis e-Library, 2003. 185.

sektől. Jól példázza ezt Révai Dezsőnek, a spanyol polgárháború későbbi híres fotósának a visszaemlékezése, aki beismerte, hogy bár az MTE tornaszakosztályába járt, a testedzés sohasem érdekelte, csak a politikai munka, amiért „áltornásznak” csúfolták csoporttársai.⁴² Azt nem állíthatjuk, hogy a kommunista nézetekkel szimpatizálókat egyáltalán nem érdekelte a sport testedzésre vonatkozó dimenziója, ugyanakkor a tevékenységükkel veszélyeztették az egyesületek működését, és nehezítették az egészségkultúra kibontakozását.⁴³

Miközben a két világháború között a kommunisták mintája a testkultúra tekintetében is a Szovjetunió volt, addig a szociáldemokraták főként német nyelvterületről igyekeztek áttemelni a sportelméletet. Ebben szerepet játszott a mozgalomban általában erős német befolyás, a földrajzi közelség, az Osztrák–Magyar Monarchián keresztül a közös múlt és a német, illetve osztrák munkássport fejlettségi szintje is. Ezekén túlmenően a szociáldemokraták nyitottak voltak olyan külső hatásokra is, mint Rousseau természetszemlélete, vagy Walt Whitman amerikai költő naturalizmusa, de azt tudták könnyedén integrálni a gondolkodásukba, ami kompatibilis volt a német alapeszmékkel. Szemléletes példa a dohányzás- és alkoholelленesség, amelyeket német mintára a magyar munkássport szintén követendőnek tartott, ezzel szemben a csehszlovák mozgalom már közel sem. Az 1927-es prágai munkásolimpia alkalmával ezen élvezeti cikkek fogyasztása ki is váltotta a magyar tudósító felháborodását.⁴⁴

A munkássport mögött – a polgári sporttal ellentétben – nem állt több évszázados fejlődés hagyománya, esetében éppen a polgári sportból kinőve, azzal szemben kellett pozicionálnia magát.

⁴² FARKAS Rozália–SÁNDOR Gézáné (szerk.): I. m. 39.

⁴³ Egy 1933-ban készült rendőri jelentés alapján tudjuk, hogy valamennyi munkásegység, -szervezet vagy -kiadó tevékenységét a hatóság szoros figyelemmel kísérte, bár nem mindent értettek belőle. Az Újpesti Munkás Testedző Egyesületnek például elég volt megtagadnia a nemzeti színű karszalag viselését, a belügyminisztérium 1928-ban máris felfüggesztette a működésüket. (*Szervezett tömegmozgalmak Magyarországon: XXXVI. számú politikai referátum*. Magyar királyi rendőrség budapesti főkapitányságának államrendészeti osztálya, Budapest, 1933. 87–88.)

⁴⁴ Munkásolimpiász az alkohol és a nikotin jegyében. *Munkáskultúra*, 1928/3. 6.

Egyedüli komolyabb előképe – bár nem minden kritika nélkül – az antik Hellász volt, ennek következtében a sportot és a művészetet két egymástól el nem választható cselekvésként értelmezte. Ebből a felfogásból nemcsak a mozdulatművészet fakadt, hanem az a törekvés is, hogy a testedzés megfeleljen a szocialista művészet öt alapvető irányelvének: érzékeltesse a munkásság osztályhelyzetét, kollektívizmust sugalljon, legyen optimista, ébresszen aktivitást és hirdessen egészséget.⁴⁵ A munkássport vezetői saját mozgalmukat ösztönös lázadásnak tartották, így az ókort leszámítva a régi sporthagyományokhoz való ragaszkodást a fejlődés és haladás korlátainak vélték.⁴⁶

A reneszánsztól kezdve a testkultúra előtérbe helyezése minden esetben reformpedagógiai mozgalmakhoz kapcsolódott.⁴⁷ A szocialista neveléssel az I. Internacionálé 1866-os genfi kongresszusa foglalkozott, és ennek három – szellemi, testi, illetve technikai – szintjét határozta meg.⁴⁸ Az alapelvek a két világháború közötti időszakban sem változtak meg. A sport lényegében azt jelentette, hogy a test edzése közben magának a cselekvésnek tartalmaznia kellett a szocializmus különböző tételeinek bizonyítását (szellemi nevelés), miközben a test finommechanikai mozgására és az ügyességre is figyelmet fordítottak. Hiába hangoztatták azonban, hogy a jövőbe tekintenek, és hogy céljuk a jövő számára jó szocialistákat nevelni, ha a jövő kiszámíthatatlansága miatt a nevelési prioritások is bizonytalanok voltak.⁴⁹

A munkásmozgalomnak kevés kifejezetten a sportot előtérbe helyező, átfogó eszmerendszert felállító ideológiusa vagy teoretikusa volt, és ez alapvetően illeszkedett is az alulról építkező mozgalomhoz. A szerephez legközelebb talán Helmut Wagner,⁵⁰

⁴⁵ GÁSPÁR Adolf: A szocialista nevelés kérdéséhez II. *Munkáskultúra*, 1926/3. 1–2.

⁴⁶ HALÁSZ Miklós: Az angol cserkészmozgalom. *Szocializmus*, 1930/1. 31.

⁴⁷ Wolfgang BEHRINGER: *A sport kultúrtörténete: Az ókori olimpiáktól napjainkig*. Corvina Kiadó, Budapest, 2014. 264.

⁴⁸ KELETI Márton: Szociális embernevelés. *Szocializmus*, 1931/5. 148.

⁴⁹ GÁSPÁR Adolf: A szocialista nevelés kérdéséhez. I. *Munkáskultúra*, 1926/2. 2–3.

⁵⁰ Helmut WAGNER (1904–1989) német szociáldemokrata politikus, a kommunizmushoz való közeledése miatt később kizárták a pártból. Először Svájcba, majd a második világháború után az USA-ba emigrált, ahol doktorált, és szo-

Fritz Wildung,⁵¹ Paul Franken⁵² és Julius Deutsch állt. A magyar munkássportra a legnagyobb hatást utóbbi gyakorolta mint osztrák szociáldemokrata politikus, hadügyminiszter, az osztrák munkás testedző egyesület és a Nemzetközi Munkássport Szövetség vezetője. Két, e témában íródott könyve közül az első, a *Sport und Politik* 1928-ban jelent meg, amelyet 1931-ben *Sport és politika* címmel magyarul is közreadtak, kiegészítve a magyar munkássport addigi történetével.⁵³ Ebben a kötetben Deutsch lényegében összefoglalta a munkássport alapelveit. Hitet tett a polgári és a munkássport szétválasztása, a szocialista nevelőmunka mellett, illetve tagadta a sport apolitikus jellegét. Második, hasonló témájú könyve a *Vörös zászlók alatt! A rekordtól a tömegsportig* címmel 1931-ben jelent meg, nem készült magyar fordítása.⁵⁴ Témáját és mondanivalóját tekintve nem sokban tér el a korábitól, mindkettőben közös, hogy az eszmei alapokon kívül konkrét testedzési javaslatokkal nem foglalkozott.

A magyar munkássportra vonatkozóan azt érdemes kiemelni, hogy az említett szerzők könyvei mind 1930 körül születtek, noha

ciológusként oktatott. Munkássporttal kapcsolatos fő munkája: *Sport und Arbeitersport*. I. m.

⁵¹ Fritz WILDUNG (1872–1954) német szociáldemokrata politikus, sportvezető. A századfordulón gimnasztikai klubot alapított Berlinben, majd a lipcsei munkássport-egyesület és a lipcsei testnevelési hivatal vezetőjeként működött, mielőtt megkapta a Zentralkommission für Sport und Körperpflege főtákarai posztját. A nemzetiszocialista hatalomátvétel után elszigetelődött a munkásmozgalomtól. A háború után ismét bekapcsolódott a szociáldemokrata párt és a sportélet munkájába. Később a Nemzetközi Olimpiai Bizottság és a Német Labdarúgó Szövetség is tiszteletbeli tagjának választotta. Munkássporttal kapcsolatos fő munkája: *Arbeitersport*. Bücherkreis G.M.B.H., Berlin, 1930.

⁵² Paul FRANKEN (1894–1944) német szocialista politikus, parlamenti képviselő, szerkesztő. Egyaránt tagja volt a független szociáldemokrata, a kommunista és a szociáldemokrata pártnak is. A német szélsőjobboldal elől Csehszlovákián, Svédországon és Lettországon át a Szovjetunióba menekült. A sztálini tisztogatások alkalmával bebörtönözték, munkatáborban hunyt el. Munkássporttal kapcsolatos fő munkája: *Vom Werden einer neuen Kultur. Aufgaben der Arbeiter-Kultur- und Sportorganisationen*. E. Laubsche Verlagsbuchhandlung, Berlin, 1930.

⁵³ Julius DEUTSCH: *Sport und Politik. Im Auftrag der Sozialistischen Arbeitersport-Internationale*. J.H.W. Dietz Nachfolger, Berlin, 1928. Magyar kiadása: Julius DEUTSCH: *Sport és politika*. I. m.

⁵⁴ Julius DEUTSCH: *Unter roten Fahnen! Vom Rekord zum Massensport*. Verlag der Organisation Wien der Sozialdemokratischen Partei, Wien, 1931.

munkássport és ahhoz kapcsolódó elméleti kérdések korábban is léteztek már. Vagyis e művek inkább tekinthetők összefoglaló vagy népszerűsítő munkáknak, a már kialakult gyakorlatok és eszmék bemutatásának, mint merőben új elképzeléseket felvető kiadványoknak. A magyar mozgalomra emiatt alapvető hatást nem gyakorolhattak, amit jól jelez, hogy közülük csupán egyet, a legkorábbi adták ki magyarul.

A munkássporttal kapcsolatos programalkotások és viták tehát korábban kezdődtek. Közép-Európában alapvető munkamódszer volt a szocialista filozófusok – Karl Marx, Karl Kautsky, Ferdinand Lassalle, Hendrik de Man, Victor Adler, Eduard Bernstein és Franz Mehring – elméleti értelmezése, majd a kapott eredmények testkultúrára vetítése.⁵⁵ Azonban ahogyan a szocializmus maga is számos eltérő értelmezéssel és jelentéssel bír, amelyek sok esetben egy-egy gondolkodó nyomán fejlődtek ki, és nem ritkán keveredtek más irányzatokkal rivalizáló konfliktusba, úgy tükröződött vissza ez a jelenség a munkássporton belül is.⁵⁶ Ebből következett, hogy nem alakul(hatott) egy egységes sportrendszeridea, helyette folyton változásban lévő, területenként akár eltérő képet mutató, egymás mellett élő koncepciók halmazáról beszélhetünk. Ugyanez volt igaz a gyakorlati megvalósítás terén is, külön egyesületekkel vagy iskolákkal, amelyek mind saját szisztéma, felfogás és érdek szerint dolgoztak, hol erősítve, hol gyengítve egymást.

Ugyanakkor ellentét feszült a különböző elméletek és a gyakorlat között is. Magyarországon az idealizált koncepciók főként a munkásmozgalom két világháború közötti értelmiségéhez kötődtek.⁵⁷ Ők voltak azok, akik írtak, olvastak és beszéltek idegen nyelveken (többnyire németül), esetleg a szármásuk révén is kötődtek más országokhoz. Hozzájutottak a legfrissebb idegen nyelvű sajtótermékekhez, külföldi levelezéseket folytattak, kong-

⁵⁵ Ennek megjelenési formája a gyakori hivatkozás és idézés szocialista szerzők munkáiból.

⁵⁶ NAGY Levente: A szocializmus 19. századi morfológiai megközelítése. *Metszetek*, 2014/1. 216.

⁵⁷ Ennek az értelmiségi rétegnek a gerincét az említett régi munkásmozgalmi és egykori Vorwärts-tagok, politikusok, orvosok, írók, tudósok adták.

resszusokra, esetleg versenyekre is jártak, a nemzetközi sportegyesületi hálózat tagjának számítottak (lásd TTE). Műveltségük és tájékozódásuk révén szerzett tapasztalataikra alapozva álmotdák meg a magyarországi munkássport szervezeti felépítését, erkölcsi és eszmei hátterét.

Az ily módon kialakított ideákat a gyakorlatban mégsem lehetett mindig összeegyeztetni a valósággal, mert részben irrelevánsak és megvalósíthatatlanok voltak, vagy egész egyszerűen túlságosan messze kerültek a tényleges igényektől. Sok munkás feltételezhetően csak jól akarta magát érezni, egészséges tevékenységben szeretett volna részt venni, vagy jólesett kiszakadnia a megszokott környezetéből. Egyszóval, a szabadideje tartalmaz elöltésére törekedett, hasonló élethelyzetben lévő társaival együtt, és az értelmiség által közvetített koncepciók elemeit csupán részben érezte követendő példának. Ezt támasztja alá Futó Erzsébetnek, az MTE tornászának visszaemlékezése is, aki a tornászok vezetőjét, Garai Ferencet „zavaros gondolkodású” embernek nevezte, amiért nem érdekelte más, csak a verseny nélküli tömegsport.⁵⁸

A tárgyalt korszakban tehát a munkáskultúrának és benne a munkássportnak nem volt szilárdan kialakult egységes sportrendszere, csak tendenciái és útkeresései, sok, egymás mellett működő eltérő koncepcióval és elképzeléssel.⁵⁹ Azonos csupán az volt bennük, ami a szocializmusokban is közös volt: az együttműködésre való törekvés, a közjó kiterjesztésének vágya és az emberi aktivitás pártolása.⁶⁰

Profizmus vagy amatőrizmus?

Az alapvető nézetkülönbségek áttekintése után látszik, hogy a munkássport még egyáltalán nem volt stabil alapokon álló, kiforrott rendszer, egy olyan útkeresési fázisban tartott még, ami-

⁵⁸ FARKAS Rozália–SÁNDOR Gézáne (szerk.): I. m. 20.

⁵⁹ RUDAS Béla: Új kultúrtörekvések a munkásmozgalomban. *Munkáskultúra*, 1927/3. 1–2.

⁶⁰ NAGY Levente: I. m. 219–220.

kor a felbukkanó problémákra több lehetséges megoldás is született.

Az egyik ilyen jellegzetes problémakör a sportolás szervezeti formáját érintette: eldönteni, hogy professzionális sportolók képzésére törekedjenek, vagy az amatőrismust pártolják? A professzionalizmus azt jelentette, hogy a sportoló a sportolásból él meg, ezért minél jobb teljesítményre kell törekednie, míg az amatőrizmus kedvtelésből végzett sportolás volt. A polgári gondolkodás e két kategóriát egymásból következő szinteknek vélte, miközben a munkásmozgalom határozottan ellentétes fogalmaknak. Utóbbinál ugyanis a professzionalizmus négy elméleti, illetve gyakorlati ok miatt szóba sem jöhetett. „5. § Olyan egyének, akik az emberi sportok bármelyikét hivatásszerűen gyakorolják, rendes tagok nem lehetnek”⁶¹ – fogalmazott az MTE alapszabálya.

Egyrészt a munkássport ideológusai a profi sportot profitot termelő üzletnek tartották, ahol a pénz komoly szerepe miatt a kizsákmányolástól is félték.⁶² Egy ilyen relációban a profi sportoló már nem a testmozgásnak élt, hanem a haszon termelésének vetette volna alá magát. Ezen logika alapján alakult ki az a vélemény, hogy a profi sport a polgárság sajátja, ami a kapitalizmusból törvényszerűen következett.⁶³ A második szempont, szintén ehhez kapcsolódva, a rendszer pénzhányával függött össze. A nagyrészt tagok befizetéséből, illetve kevés segélyből és adományokból működő egyesületek egyszerűen képtelenek bizonyultak a sportolóiknak rendszeres juttatást, minőségi felszerelést, kielégítő táplálkozást biztosítani, továbbá a kimagasló eredmények eléréséhez nélkülözhetetlen szakmai tudással rendelkező szakembereket (például edzőket, sportorvosokat stb.) megfizetni. Egy munkás pedig saját maga nyilván nem tudta ezeket fedezni. Harmadrészt számolni kellett a bizonytalan jövőképpel is, mert egy profi szerződés csak ritkán garantálta a teljes megélhetést, ráadásul könnyen felbontható volt.⁶⁴ A többnyire szegény

⁶¹ PIL 915. f. 4. ó. e. 2.

⁶² KRUPPA Rezső: A sport, mint szervezeti probléma. *Szocializmus*, 1926/1. 22.

⁶³ Professzionalizmus vagy aktivizmus. *Népszava*, 1926. augusztus 15. 15.

⁶⁴ BIRÓ Dezső: A profi sport és a munkásság. *Népszava*, 1927. december 18.

munkáscsaládból származó, képzésüket be nem fejező, szakma nélküli sportolók egy-két évtizedes karrierjük végén igen könnyen kiszolgáltatott helyzetbe kerülhettek. Ha ezek a többnyire alulképzett munkavállalók mégis el tudtak helyezkedni a munka világában, akkor azzal meg a munkásmozgalom bérküzdelmét nehezíthették, mivel a munkáltatók számukra így alacsonyabb bért állapíthattak meg. Ezáltal a munkásság tárgyalási és érdekérvényesítési pozícióját gyengítették.

Végezetül a mozgalom ideológusainak figyelme nem csupán a fenti hátrányok elkerülése végett fordult az amatőrizmus felé, hanem az eszményképnek számító tömegsport megszervezéséhez is ez a forma illett a legjobban. Szerintük egy öntudatos munkás számára a testedzésnek mindenekelőtt felelősségteljes tevékenységnek kellett lennie. Ez azon a morális kérdésen alapult, hogy egy munkás mennyire rendelkezhetett szabadon a saját teste fölött. A válasz erre az volt, hogy nem teljesen, mert a tömeghez tartozó egyén egészségének a felelősségét kettősnek tartották. Egyrészt tartozott vele saját magának, másrészt a közösségének. Mivel az egyén tettei, teste és egészsége akár az egész közösségre is hatást gyakorolhatott, ebből következett, hogy a tömegnek is jogában állhatott elvárásokat támasztani az egyénnel szemben.⁶⁵ Tehát kiemelten fontos szempont lett az egyéni és a közösségi érdekek összekapcsolása, létrehozva a testnevelés és a szórakozás elegendően egy olyan magasabb rendű formáját, amely egyben képes lehet a társadalom „betegségeit” is orvosolni.⁶⁶

A „kollektív szellem” így egyaránt jelentette az önfegyelmre, együttműködésre, összetartásra való nevelést, az egymásrautaltság érzésének elmélyítését, a szolidaritás és az egyetértés gondolatának kiérlelődését.⁶⁷ A lényeg az volt, hogy az egyéniség felolvadjon a közösségben, ezt pedig szórakozással lehetett leg hamarabb elérni. A hétköznapiak során a munkája és életkörülményei miatt szenvedő munkásnak jól kellett magát éreznie a környezetéből való kiszakadás és a mozgalmi társakkal eltöltött

⁶⁵ Albert ANSMANN: *Jugend und Natur*. Verlag des Touristen-Vereins „Die Naturfreunde”, Wien, 1923. 17–25.

⁶⁶ FÖLDES ÉVA: I. m. 81.

⁶⁷ SZAKASITS Antal: A testkultúra új útjai. *Szocializmus*, 1929/9. 271.

idő alatt. A „mindenki harca mindenki ellen” – egyébként a kapitalista és polgári sporthoz köthető – elv érvényesítése helyett a közösség hatékony megszervezésére törekedett, mert a nehéz körülmények között élő munkásokra egyénenként nehezedő terheken a modern szervezetségi technikákkal lehetett enyhíteni.⁶⁸

Konkrét sportolási gyakorlatok tekintetében a munkássport vezetői a kollektív szellem kimunkálását elsődlegesen a közös feladatok elvégzésével vélték megvalósíthatónak. Az egység és összetartozás igen kedvelt gyakorlata volt a szabályos alakzatba rendeződött atléták produkciója, melynek külön válfajai voltak a vörös zászlókkal, buzogányokkal vagy kétkezes kalapáccsal végzett mozdulatok. Az önfegyelem és egymásrautaltság begyakorlása történhetett olyan egy ritmusra végzett feladatokkal, mint a géptánc vagy az egymást akár levegőben megtartó, ma már inkább artistamutatványnak számító attrakciókkal. A gyakorlatoknak kettős célja volt. Az egyént meg kellett tanítania arra, hogy a teste uralása hogyan szabadíthatja fel az alsóbbrendűség érzése alól, miközben a nyilvánosan végzett bemutatók önmagukban is kiváló propagandának számítottak, amelyben eszmeiségük üzeneteit mozgáskultúrájuk segítségével közvetítették.

Az amatőrizmusból ugyanakkor a sport teljes demokratisálásának lehetőségét is felismerték, ami tökéletesen kifejezte politikai követelésüket is. Ahogyan Révész Mihály fogalmazott *A jövő társadalma* című előadásában: „Mi szociáldemokraták vagyunk, nem az erőszak hatalmával, mert akkor diktatúrák váltják föl egymást, hanem demokráciával, szavazólappal, kövekbe épített forradalommal.”⁶⁹ Ideájuk középpontjába ennek nyomán az olyan sport került, ahol nincs nem, kor, egészségi állapot szerinti elkülönítés, vagyis bárki számára hozzáférhető, és bárhol űzhető.⁷⁰ A testedzésben részt vevőknek pedig azt tanácsolták, ne törekedjenek egy sportág minél mélyebb elsajátítására, mert

⁶⁸ ROSTÁS Ilona-ifj., REITZER Béla: *Ezer munkás a szabadidejéről*. Athenaeum Nyomda, Budapest, 1940. 7.

⁶⁹ PIL 721. f. Révész Mihály. 1. á. 362. ó. e. 64.

⁷⁰ Sport vagy testnevelés. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/4. 2–3.

az egyoldalú munkavégzéshez hasonlóan aránytalanul fejleszti a testet. Helyette többfajta sportág aktív üzését támogatták.⁷¹

A vágyott demokratikus sport egyik sarokkövének a női sport, azon keresztül a női emancipáció számított. A nők helyzetéről szóló szocialista gondolkodás abból indult ki, hogy ők a kapitalizmus egyik legnagyobb vesztesei, mivel a hagyományos szerepeiken túl immáron a munka világában is meg kell felelniük. „A munkásasszonyok kálváriája kétszeres: hisz az ő hátukat is nyomja a kenyérkereset súlyos terhe, de azonkívül az ő testüket húzza földhöz a családgondozás és háztartás sokmázsás bilincse.”⁷² Éppen ezért nekik még nagyobb szükségük volt testük sport általi öntudatos felszabadítására, mint bárki másnak. A nőket azonban a korszellemnek megfelelően a gyermekekkel együtt egy speciális védelemre szoruló halmazba tették.⁷³ Ennek formai megnyilvánulásai a különböző szabályozások bevezetésének kívánalma volt, míg a fizikai védelmet lényegében a női test védelme jelentette. „A női testnevelés egyik legfontosabb feladata tehát, hogy az anyaság mennél zavartalanabb és egészségesebb lefolyását biztosítsa. Azonkívül pedig, hogy amennyire csak lehet, erősítse a fizikum rugalmasságát és regenerációs képességét, hogy a szülés és szoptatás végeztével ne maradjanak vissza olyan nyomok, melyek [...] problematikussá teszik a későbbi anyaság bajnélküli elviselését.”⁷⁴ Mindez azonban egyáltalán nem az anyaságról mint női „hivatásról”, illetve a magas születésszám óhajáról szólt, hanem sokkal inkább a női test egészségének és szépségének a védelméről, azzal összefüggésben a pozitív önértékelés elősegítéséről, illetve arról, hogy a testnevelés

⁷¹ MADZSAR József (szerk.): I. m. 438.

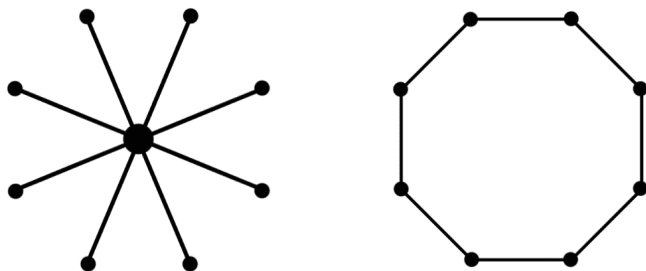
⁷² Sok munkásasszonynak. *Népszava*, 1928. június 29. 13.

⁷³ Propper Sándor a modern szociálpolitika felvázolásakor az ötödik pontként jelölte meg a gyermekek, fiatakorúak és nők különleges munkavédelmét. (PIL 658. f. 13. á. 150. ó. e. 15.) 1930-ban a Szocialista Munkás Sport Internacionálé a testedzés fokainak megállapításához szintén kérte, hogy az egyesületek vegyék figyelembe az adott sportoló nemét. A Szocialista Munkás Sport Internacionálé egészségügyi alapelvei. *Népszava*, 1930. december 7. 26.

⁷⁴ Az idézet a női testkultúráról szóló fejezet szerzőjétől, Madzsar Józsefnétől származik. MADZSAR József (szerk.): I. m. 406.

segítsen javítani a munkásnök kedélyállapotát és mindennapi életminőségét.

Mindezeknek a kritériumoknak olyan sportágak feleltek meg, amelyeket könnyű volt egyszerű szabadidős tevékenységként koedukáltan végezni, nem igényeltek különösen nagy fizikai igénybevételt, és nem utolsósorban nem okozott gondot a szabad természetben űzni, például a természetjárás, a torna, az evezés, az úszás, a kerékpározás, a futás, a sakk stb.⁷⁵ Miután e sportágak száma meglehetősen korlátozott volt, a munkássportolónak nem lehetett megtiltani a legideálisabb sportok közé be nem illeszthető sportágak űzését. Meglepőnek tűnhet, hogy többnyire egyéni vagy egyéni képességekre épülő sportágak szerepelnek a felsorolásban, mivel a kollektív szellem egy csapatsportban jelenhet meg igazán erőteljesen. Utóbbi sportágakat azonban legalább két csapat játssza, egymással vetélkedve a győzelemért, amiben a munkássport ideológusai a harci elv érvényesülését látták, ezért ennek elkerülése minden más szempontot háttérbe szorított.

1. ábra. A polgári sport (balra) és a munkássport (jobbra) egymáshoz viszonyított dinamikája (Forrás: Saját szerkesztés)

A professzionalizmus és amatőrizmus közötti választás leírható az aktivizmus és passzivizmus dilemmájaként is. A polgári sportok dinamikáját ábrázoló képen (lásd az 1. ábrát) az origóban elhelyezkedő nagyobb átmérőjű fekete pont egy sportolónak,

⁷⁵ A természetben való sportolásra a létesítmények hiánya miatt egyben szükség is volt, amiből a munkásmozgalom igyekezett identitást faragni.

egy mérkőzésnek vagy egy csapatnak feleltethető meg. A körülötte lévő kisebb pontok egy-egy embert helyettesítenek, míg a vonalak a közöttük fennálló kapcsolatot jeleníti meg. Eszerint a professzionális, avagy polgári sport homlokterében a kiemelkedő teljesítményt nyújtó sportolók, csapatok találhatóak. Az igazi munkát, a testmozgást ezen kevesek űzik, miközben a többiek többnyire csak nézők, passzív szemlélődők. Utóbbi kategóriába tartozó embereknek, néhány kivételtől eltekintve (például családtagok, barátok stb.), nincsen közük egymáshoz. Járhatnak más felekezetekbe, lehetnek különböző pártok szavazói, tartozhatnak eltérő társadalmi réteghez, élhetnek városban vagy falun, és így tovább. Elméletben csupán egy adott sportklub vagy egy sportoló szeretete tartja őket össze, amely laza kapocsként rendkívül könnyen létrejöhet, és az ilyen kötelékek elméletben akár végtelenségig szaporíthatóak.

Ezzel szemben a munkásmozgalmi sport által preferált amatőrizmus teljes mértékű aktivitást követel meg, a cselekvésben részt vevő, hasonló társadalmi helyzetben lévő emberek összekapcsolásával. Az alakzat közepén szándékosan nem található egyetlen fekete pont sem, ahogy a sport(ág), az elvégzett testmozgás fajtája is csupán másodlagos ahhoz képest, hogy egy célért és egy közösségért történik. A közös edzéseken, eseményeken való részvétel számít, amelyeken azért érezhetik magukat komfortosan, mert azonos társadalmi helyzetben lévő társaikkal osztozhatnak rajta. Így a sportcselekvéseken keresztül új kulturális és társadalmi normák kialakulásával erősítik meg identitásukat és osztálytudatukat.⁷⁶ Hátrányai ugyanebből a struktúrából fakadtak. Társadalmi értelemben viszonylag zárt közegnek tekinthető, ahova nem könnyű bekerülni: egy, a csoporton kívül álló személy nehezebben értheti meg és azonosulhat a célkitűzésekkel, miközben a résztvevőknek is kevesebb lehetőséget biztosít az ön-reflexióra vagy a rendszer reformjára. „Az MTE-nek a Fészekben kialakult közössége nagyon összekovácsolódott és spontán kialakult erkölcsi szabályok között élt. Nem ivott alkoholt, nem

⁷⁶ Niko BESNIER–Susan BROWNELL–Thomas F. CARTER: *The Anthropology of Sport: Bodies, Borders Biopolitics*. University of California Press, Oakland, 2017. 99. DOI: <https://doi.org/10.1525/9780520963818>

dohányzott, ha ilyet láttunk, az biztosan alkalmi látogató volt, nem odatartozó. [...] Ezt az együttes sportos élet alakította ki. Ma úgy mondhatom, hogy jó hangulatú, stabilizált, feszültségektől és frivolitásoktól mentes kollektív szellem uralkodott, amelyben öntisztulási folyamat működött: aki ebbe nem tudott beleilleszkedni, csak eget tehetett – kimaradt.”⁷⁷

Versenyzés vagy versenyellenesség?

A profizmus–amatőrizmus vitához hasonlóan a munkássport lebonyolításának kereteivel kapcsolatban sem volt teljes az egyetértés. Ez esetben az volt a kérdés, hogy támogassák vagy inkább ellenezzék a munkássportolók versenyzését.

Az amatőr sportolási formával, illetve a kollektív szellemisséggel jobban összeegyeztethető volt a versenyzésmentes szisztéma. A munkássportmozgalom ideológusai már magához a versenyzés szóhoz is olyan negatív jelzőket társítottak, mint az önzés, torzsalkodás vagy irigység, és úgy látták, hogy annak célja embertársuk legyőzése mind fizikai, mind önérzet tekintetében.⁷⁸ A versenyzést az ókori hellén világ idejétmúlt találmányának tartották, ami a modernitásban már mint kapitalista érték jelent meg, és lényegében a gazdasági élet szabadversenyének felelt meg a sportéletben.⁷⁹ De a versenyzéssel együtt járó rekordok utáni hajszát sem tudták értelmezni. Világnézetük alapján ezekben a törekvésekben semmiféle olyan hasznosságot nem érzékeltek, amely a testüket, az egészségüket vagy a jövőjüket szolgálta volna. Hiúságot és individualizmust annál inkább, főleg, hogy a rekordokat teljesítő „bálványok” építésében és dicsőítésében a polgári sportsajtó is közreműködött, mesterségesen felnagyítva a rekordok kérdését.⁸⁰ Ugyan maguk sem tagadták a pozitív példa bemutatásának fontosságát, de szerintük a dolgozó munkásságra nem lehetett a komoly sportteljesítmények elvárásának terhét

⁷⁷ FARKAS Rozália–SÁNDOR Gézáné (szerk.): I. m. 38.

⁷⁸ Szenzációs sportesemény. *Népszava*, 1926. június 13. 20.

⁷⁹ Versenysport – tömegsport. *Népszava*, 1928. január 6. 15.

⁸⁰ Szenzációs sportesemény: I. m. 20.

ráhelyezni. A társadalom alsóbb rétegeit alkotó munkássághoz, amelyet az élet mindig a „lemaradására” emlékeztetett, így elviekben jobban illett a versenymentes együtt haladás, együtt fejlődés sportgyakorlata.

A sportsikerek és -rekordok szükségességéről polgári szempontból így vélekedett vitéz Máriásy Lajos volt labdarúgó, sportvezető, szakíró: „A magyar sportot – tudjuk – a külföld felé, a nemzeti relációk kiépítése körül a rekordok és a nagy teljesítmények képviselik. Szükség van erre is, ha a már megtárgyalt szempontból, a propaganda nézőszögéből nézzük a sport ügyét. Ha a külföld felé a magyar fiatalság erejét és életrevalóságát akarjuk mutatni, igenis, világrekordokat és nagystilű teljesítményeket kell felmutatnunk. (Ne essünk azonban egyoldalú túlzásokba: a magyar faj *életrevalóságát, szellemi fölényét egy-egy Nobel-díj is kellően dokumentálja.*)”⁸¹ Többek között az ilyen szemlélet miatt tartottak az ideológusok a versenyzés nyomán kiélesedő nacionalizmustól, amit a békemozgalmuk egyik akadályaként is értelmeztek.⁸² A saját céljaikat ellenben így összegezték: „Mi nem hiszünk abban, hogy azzal, hogy külföldön x díjat nyerünk, nemzetünknek különösen használnánk. Nem hiszünk abban, hogy ha az összes olimpiász összes díját hazahozzuk, hazánk elszakított területéből csak egy akácfa is visszakapnánk vagy a magyar embernek gondját, baját csak egy hajszállal is megkönnyítenénk. A mi világnézetünk sokkal komolyabb és ezért nem fanatizáljuk ifjúságunkat hamis ideálok irányában. Ennek az országnak egy egészséges, munkabíró munkásosztályt nevelni helyes testnevelés segítségével, ez a mi hazafiságunk, ez a föltörkvő munkás testedző egyesületeknek a hazafisága.”⁸³

Erre vonatkozóan a munkássport gondolkodóinak lényeges alapvetése volt az igazságtalan verseny létezésének elfogadása. Meglátásuk szerint ugyanis csupán akkor lehetett egy versenyeredményt szintisztán igazságosnak nevezni, ha az tökéletesen

⁸¹ MÁRIÁSY Lajos (szerk.): *A vállalati sport 40 éves története: állami, városi, magánüzemek és vállalatok sportja*. Budapest, 1941. 19.

⁸² A motívumot lásd BUCHINGER Manó: *A béke útja: a szocializmus. Népszava*, 1933. április 30. 7.

⁸³ A testnevelési törvény II. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/2. 2.

egyenlő feltételek mellett született. Az emberek viszont nagyon különbözőek, más adottságokkal születtek, más életkörülmények között nevelkedtek, és nem utolsósorban más lehetőségek között készülhettek fel egy adott megméretetésre.⁸⁴ Például egy munkás számára nem mindig álltak rendelkezésre a legjobb eszközök, vagy ritkán tudott annyi időt az edzésre fordítani, mint egy polgár vagy egy profi sportoló.⁸⁵ Ugyanígy jelentős a nemzetek közötti egyenlőtlenség is: egyes országok földrajzi fekvése és domborzata kedvezőbb a téli sportok számára, míg máshol a sík terepen végezhető sportágak kerülhetnek előtérbe. Egyes államok nagyobb anyagi ráfordítással tudják támogatni a sportot, mint mások, amely problémát és veszélyforrást is a sport teljes demokratizálásával lehet majd elhárítani.⁸⁶

A versenyzés elutasítása önmagában azonban nem volt elegendő, valamivel helyettesíteni kellett. Így a fő cél az egyéni tökéletesedés és a közösség szolgálata lett, ahogyan azt Kálmán Endre megfogalmazta: „Igyekezz mindig előre jutni, de ne embertársadnál, hanem saját magadnál magasabbra. És ne a másik hátrányára, hanem az összesség javára.”⁸⁷ Majd egy későbbi cikkében *így* folytatta: „És minden plakettánál, éremnél, dicsőségnél többet ér az a tudat, hogy ma ismét tökéletesebbé tettem magam egy fokkal.”⁸⁸ A felvetésnek azonban nagy hibája volt az egzaktság hiánya. Versenyek és mérőszámok nélkül jelentős problémát jelentett annak kiderítése, hogy ki hol tartott a vágyott „tökéletesedés” *folyamatában*. Erre nem volt kidolgozott módszer, a tökéletesedés inkább az egészséges és hasznos munkásmozgalmi tag szinonimája volt. Ennek ellenére történtek kísérletek új szisztéma bevezetésére. Az egyik ilyen próbálkozás a testmérete-

⁸⁴ KÁLMÁN Endre: Munkássport – versenysport II. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/5. 1.

⁸⁵ Szilágyi Béla textilipari munkás, az MTE úszójának visszaemlékezései szerint volt olyan időszak, amikor csupán heti fél órát tudtak edzésre fordítani. *PIL* 915. f. 18. ó. e. 16.

⁸⁶ VÉRTES Jenő: Atlétika a Munkássportszövetségben. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/1. 2–3.

⁸⁷ KÁLMÁN Endre: Munkássport – versenysport. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/4. 2.

⁸⁸ KÁLMÁN Endre: Munkássport – versenysport II. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/5. 1.

ket helyezte előtérbe. A vizsgálat során az MTE öt szenior birkózójáról gyűjtöttek adatokat: az életkoron, súlyon és magasságon túl a nyak, felkar, mell, derék, comb, alszár területét mérték a legvastagabb részeken.⁸⁹

A munkássport ideológusai ezért a versenyzést egyszerű bemutatókkal kívánták pótolni. Ez a gondolatmenet viszonylag könnyen érthető az olyan sportok esetében, mint például a torna. Nem véletlenül számított a fejlettebb munkássportmozgalommal rendelkező országokban a torna az egyik zászlóshajónak. De mi volt a helyzet a csapatsportok vagy küzdősportok esetében, ahol a versenyzés, az egymással való vetélkedés sokkal szervezettebb részét képezte egy adott sportágnak? A küzdősportok esetében elismerték a szervezetre gyakorolt jótékony hatásukat, illetve az önvédelemre való tanítás hasznosságát, az egymás ellen folytatott komoly harcot viszont nem. Mivel azonban másképpen kivitelezhetetlen volt, nézők nélküli, enyhe küzdelmet irányoztak elő.⁹⁰ A csapatsportok esetében leginkább a labdarúgás okozott fejtörést, ugyanis a kapitalista polgári sport állatorvosi lovának tartották, amely minden általuk negatívnak ítélt tulajdonsággal rendelkezett. Csakhogy a munkásság körében magasan ez számított a legnépszerűbb sportágnak. Jobb híján a barátságos mérkőzéseket preferálták. Egyébiránt ez remekül egybecsengett a „Barátság!” felkiáltású köszöntésükkel.

Hiába illeszkedett jól a versenyellenesség a munkásmozgalom és munkássport eszmei világába, a versenyzés mellett is komoly, pragmatikus érvek szóltak. A hétköznapi tapasztalat ugyanis azt mutatta, hogy a munkásokat, különösen az ifjúság munkásokat érdekli a versenyzés, és szívesen szurkolnak a híres sportolóknak is. Igényeik kielégítése nélkül az ő megnyerésük, majd megtartásuk a munkásmozgalom számára sokkal nagyobb nehézségekbe ütközött volna.⁹¹ De a versenyzés önmagában alkalmasnak mutatkozott a munkásmozgalom javára nagyobb társadalmi elfoga-

⁸⁹ A kísérlet természetesen egyszerű kuriózum volt, nem lett bevett gyakorlat. (Öt munkásbirkózó. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/1. 2.)

⁹⁰ A boxolásról. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/3. 2.

⁹¹ TARJÁN Gida: A munkásság és a sport. *Népszava*, 1924. december. 25. 40.

dást biztosítani, ami akár magasabb támogatással, a financiaális nehézségek enyhítésével járhatott volna együtt.

A versenyzést pártolók és ellenzők mellett létezett egy harmadik út is, amely eme két fő csapásirány közötti kompromisszumos megoldásra törekedett. Hans Surén⁹² például a jövőbe helyezte ki a versenyzés lehetőségét, amikor azt írta: „Majd ha nem lesz osztályharc, akkor elérkezett a munkás számára a versenysport ideje.”⁹³ Illetve létezett az egészségi állapotot szem előtt tartó vélemény is, amely szerint egy munkás versenyezzen, ha akar, de csupán addig, amíg nem árt vele a munkaképességének.⁹⁴

Összességében nehéz megítélni, volt-e egyáltalán a munkásmozgalomnak uralkodó koncepciója a versenyzést illetően. Ebben szerepet játszott az a tényező is, hogy maguk az egyesületek is különbözőképpen álltak a kérdéshez. A TTE, amelynek fő profilja a természetjárás és az azzal rokonságot mutató sportágak, illetve szabadidő-eltöltési formák voltak, könnyebben helyezkedhetett a versenyellenesség álláspontjára, mint a számos sportágot és szakosztályt működtető MTE.

A gyakorlati működést tekintve azonban sokkal inkább a versenyzés felé billent el a mérleg nyelve. A MÉMOSZ SC alapszabályaiban rögzítette a versenyek rendezésének feladatát. „A Club célja az ifjúság testedzése, torna, atlétika és a labdarugó sport fejlesztése. Ezen célból a közgyűlés által hozott és határozott idő-

⁹² Hans Surén (1885–1972) német katonatiszt, sportmozgalmi vezető. Az első világháborút követően elgondolásait komplett sport- és egészségügyi rendszerre gyúrta össze, amelynek egyik alapvető eleme a nudizmus volt. Az 1920-as évek alatt Karl Robert Bühren német szociáldemokrata munkássportvezető révén közel került a munkásmozgalomhoz: ebben a társadalmi rétegben látta saját rendszere tömeges kiterjesztésének lehetőségét. Így az 1920-as években a magyar munkássport értelmiségének körében is kedvelt szerző volt. 1933 után azonban belépett a náci pártba (NSDAP). 1924-ben megjelent fő művének, a *Der Mensch und die Sonne* második, 1936-os kiadása már átítatódott fajelmélettel és antiszemitizmussal. Maig nem tisztázott, hogy ezek a változtatások mennyire történtek az ő saját akaratából, de tény, hogy sportrendszere a Wehrmacht kiképzési gyakorlatára is hatott. 1942-ben kizárták az NSDAP-ból, és börtönbüntetésre ítélték.

⁹³ Idézi: *Munkássport és Egészségügy*, 1924/6. 2.

⁹⁴ VERTES Jenő: Atlétika a Munkássportszövetségben. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/1. 2–3.

ben és helyen testedzési gyakorlatok és versenyek tartatnak.”⁹⁵ Hasonlóan tett a Festőmunkások Sportclubja is. A működését keretbe foglaló dokumentum hasábjain kijelentette, hogy a testnevelés, a sportszerű kiképzés, valamint a fegyelem és összetartozás élményének ápolása érdekében az egyesület versenyeket rendez, ösztönzésül pedig bajnoki címeket és érmeket adományoz. Szakosztályai alávetik magukat a szövetségeik alap- és versenyszabályainak, az általuk rendezett versenyeken és mérkőzéseken részt vesznek, és képviselik a magyar testnevelésnek és különösen tagjainak a sportérdekeit.⁹⁶ Az MTE szintén hasonlóan cselekedett. Céljaként jelölte meg: „Az összes emberi sportágak terjesztése és fejlesztése. Ez a cél elérhető: a/ állandó gyakorlattal a torna, atletika, sakk stb. terén: b/ versenyek rendezésével, amelyeken tiszteletdíjakat és érmeket tűz ki.”⁹⁷ Ez olyannyira igaz volt, hogy az MTE még a munkásrekordokat is nyilvántartotta.⁹⁸

A versenyek létezése nem csupán elvi megfogalmazás volt, hanem működő, bevett gyakorlat is. A munkás egyesületek vagy szakosztályaik csarnokokat, tornatermeket, uszodákat béreltek, vagy a strandjaikra jártak ki. Különösen kiemelhető az MTE gondozásában lévő gödi Fészek elnevezésű strandtelep, amely a munkássport fellegvárának számított Magyarországon az 1920-as évek második felétől az 1930-as évek közepéig. Habár a fővárosi forgataghoz képest elhagyatott hely vonzó terepet biztosított a politikai, különösképpen az illegális munkára, és erre tagadhatatlanul sor is került, a Fészekbe túlnyomó többségben a testmozgásra vágyó munkások jártak ki. A versenyek megrendezésére két pálya állt rendelkezésre: a Dunában úszó- és evezős-, míg a strand környezetében futó- és kerékpárversenyek megrendezésére nyílt lehetőség. Többnyire itt készültek fel a külföldi, nemzetközi munkásversenyekre is. A környező munkásstrandok szakszervezetei vagy egyéb csapatai rendszeresen átjártak Gödre, még külön amatőr bajnokságokat is rendeztek, olykor

⁹⁵ A MÉMOSZ sport ügyei. PIL 666. f. 1. á. 214. ó. e. 21.

⁹⁶ PIL 666. f. 3. á. 159. ó. e. 2.

⁹⁷ PIL 915. f. 4. ó. e. 2.

⁹⁸ PIL 915. f. 4. ó. e. 69–70.

polgári alakulatok részvételével.⁹⁹ Ezenkívül hagyományteremtő módon saját versenysorozatokat találtak ki. Ilyen volt a gödi staféta, a futásból, kerékpározásból, csónakázásból és úszásból álló váltóverseny, vagy a Zlocsolimpia, amit az MTE egyik alapítója, Zlocsover Rubin után neveztek el, és a komolyabb sportversenyek mellett olyan vicces számokat is tartalmazott, mint a zsákbán futás, lepényevés, talicskázás.

A versenyek szervezése mellett ezek az egyesületek szembe mentek a teljes aktivizmus kívánalmával is, amikor a mérkőzésekben megjelenő nézőkre is számítottak. Erre az előirányzott egyesületi bevételek engednek következtetni. „A Club jövedelmét és vagyonát képezik [...] a Club tőkéjének gyarapítása céljából rendezett mérkőzések, multságok és műkedvelői előadások jövedelmei.”¹⁰⁰ A festőmunkások a vagyonuk gyarapításának módjánál az alapítók tőkéje, adományok, tagdíjak után hasonlóképpen feltüntették a mérkőzések/sportünnepélyek bevételeit is.¹⁰¹

Mi lehetett ezeknek az ellentmondásoknak a feloldása? Hogyan férhetett meg egy mozgalmon belül a verseny és a versenyellenesség is?

Először is, a versenyellenességre érdemes úgy tekinteni, mint végletekig idealizált, már-már utópisztikus jellegű elképzelésre. Hozzáteve, hogy a munkássport még nemzetközi viszonylatokat tekintve is az útkeresés fázisában volt, tehát a gondolkodók elképzelései sokkal inkább a szocialista filozófiából levezethető végcél voltak hivatottak megjeleníteni, semmint az akkori állapotok lenyomatai lettek volna. Másrészt vissza kell utalnunk a versenyzés mellett érvelő, illetve kompromisszumos megoldást felvető hangokra. A munkássport népszerűsítése szempontjából, kiváltképp az ország határain belül elkerülhetetlen volt a felmerült szükségletek kielégítése, pláne, hogy a mozgalomhoz hasonlóan a sportélet is törekedett a fejlődésre, ami az igények széles körű figyelembevételével történt. Harmadrészt pedig a munkássportot formálni akaró gondolkodók kritikája elsősorban nem általában a

⁹⁹ FARKAS Rozália–SÁNDOR Gézáne (szerk.): I. m. 26.

¹⁰⁰ PIL 666. f. 1. á. 214. ó. e. 21.

¹⁰¹ PIL 666. f. 3. á. 159. ó. e. 2.

versenyzés ellen, hanem a szocialista nézetek alapján értelmetlen, oktatási célt nem tartalmazó versenyzésre irányult.¹⁰²

Továbbá figyelembe kellett venni a munkásemberek korlátait is. Nem okvetlenül volt szükséges egy munkást egy profi sportolóval versenyeztetni, kiváltképpen, hogy a sorozatos vereségek az egész mozgalom célkitűzéseit leértékelték volna. Ebből következett, hogy a munkássportolók a versenyzést ugyan nem kizárólagosan, de elsősorban egymás között művelték, viszonylag zárt társadalmi közegükben, és ez különösen igaz volt a csapatsportok esetében. Külön nemzetközi versenysorozatokat alkottak, melyek közül a legismertebbek a munkásolimpiák voltak. Eltérő jellegük kidomborítása végett azonban például a bécsi munkásolimpián húsz hivatalos labdarúgó meccsre százötven barátságos mérkőzés jutott.¹⁰³

A polgárokkal való versenyzés, az egyenlőtlenségek dacára a munkássport egy igen speciális válfaját jelentette, amelyet leginkább a bizonyítási vágy és a munkásosztály erejének reprezentálása motivált. „Az FTC edzője a verseny után felelősségre vont, s azzal vádolt meg, hogy sportszerűtlenül élek. Amikor elmondottam neki, hogy nehéz fizikai munkát végzek, s keresetemből gyakran még zsíros kenyérre sem futja, legyintett, elfordult tőlem, soha többet nem foglalkozott velem. [...] De elhatároztam, hogy még ilyen körülmények között is megmutatom, hogy legyőzöm a polgári egyesületek versenyzőit, dicsőséget szerzek a munkássportnak. Tudtam, éreztem, hogy fogok én még győzni!”¹⁰⁴ – emlékezett vissza Cséfalvi Sándor az 1920-as évek első felében megesett történetre. Kettőjük konfliktusa lényegében arról szólt, hogy az edző felelősségre vonta sportolóját, amiért nem tartja be az előírt diétát és az izmainak se hagy elegendő időt a regenerálódásra. A másik oldalról viszont Cséfalvi kényszerhelyzetben volt, munkája és élete fenntartása miatt ezekre csak korlátozott mennyiségű pénzt és időt tudott fordítani. Ezen problémák megoldásában azonban klubja nem segítette őt. A közös versenyzés

¹⁰² John M. HOBERMAN: I. m. 179.

¹⁰³ BRAUN József: Bécs – a II. Munkásolimpiász városa. *Népszava*, 1931. július 19. 16.

¹⁰⁴ PIL 915. f. 18. ö. e. 6.

egyébiránt elhelyezhető fejlődéstörténeti skálán is, mint a munkássport kezdeti szakaszának rendszerhibája, vagy kényszerű kompromisszuma, amelyet a munkásosztálynak ideiglenesen el kellett fogadnia, de amelyen idővel felül kell majd kerekednie.

A versenyzés ráadásul a magyar munkássport és a polgári sportvilág között fennálló szoros kapcsolatból is eredt. A több kisebb-nagyobb egyesületre vagy szakosztályra tagolódó munkásklubok többnyire magukra voltak utalva sportéletük megszervezésével. A folyamatos fenntartási nehézségek miatt szükségük volt a versenyzésre, vagyis az azzal járó ismertségre, az új tagok toborzására, illetve a mérkőzések esetleges bevételeire. Saját bajnokságok szervezése központi koordináció híján kivitelezhetetlennek tűnt, ezért sokan keresték a polgári szövetségek nyújtotta lehetőségeket. Például a Cukrász Sport Club közgyűlése már 1919-ben egyöntetűen kérvényezte a Magyar Labdarúgó Szövetségbe való felvételét.¹⁰⁵ Ez ugyan a Tanácsköztársaság alatt történt, de annak bukása után sem léptek ki a szervezetből. A TTE pedig a Magyar Turista Szövetség alapító szervezete volt, és az 1930-as évekre megromlott viszony ellenére sem lépett ki onnan. Megoldást a magyar Munkás Sportszövetség megalakítása jelenthetett volna, amely kivonhatta volna a munkásegységeket a polgári bajnokságokból, de a két világháború között többszöri próbálkozásra sem sikerült a szervezetet életre hívni. Erre hivatkozva a Nemzetközi Munkás Sportszövetség 1931-ig nem engedte részt venni a magyar munkássportolókat a munkásolimpián.¹⁰⁶

A magyar munkássport szervezeti problémái

A 20. század elején kibontakozó munkássport néhány év után máris válságba került. Először a világháború akasztotta meg a fejlődését, majd a Tanácsköztársaság bukását követő erős korlátozásokat kellett átvészelnie. Az 1920-as évek közepétől újra erőre kapó sportmozgalmat az évtized végétől a kommunista–szociál-

¹⁰⁵ PIL 660. f. Élelmezési Munkások Országos Szövetsége. 87. ó. e. 20.

¹⁰⁶ BIRÓ Dezső: A frankfurti munkásolimpiász. *Népszava*, 1925. július 12. 17.

demokrata belharc tépázta meg. A Kommunisták Magyarországi Pártja legális fedőszerveként működő Magyarországi Szocialista Munkáspárt 1928-as feloszlata után az illegális pártmunka egy jelentős hányada a sportegyesületekbe tevődött át. Az állami és a rendfenntartó szervek válaszlépésként fokozták a nyomást, amely fellépés magában hordozta az egyesületek betiltásának veszélyét. A szorult helyzet kiváltotta az egyesületek védelmi reakcióját: szigorúbb szabályokat hoztak, amelyek segítségével az illegális tevékenységet folytató tagokat eltiltották intézményeik látogatásától, vagy súlyosabb esetben akár ki is zárták őket. Az egyesületek befolyásolásáért és irányításáért, illetve „tisztá” működéséért folytatott küzdelem az 1930-as évek közepe felé haladva egyre veszített az intenzitásából, míg nem az országos politika jobbratulódásával teljesen okafogyottá vált. Ezzel párhuzamosan megkezdődött az egyesületek hanyatlása is, és ez a folyamat nem függetleníthető a munkásmozgalmat általában is negatívan érintő nemzetközi változásoktól, Hitler németországi hatalomra kerülésétől, illetve a későbbi Anschlusstól. A politikai környezetváltozás miatt európai szinten előtérbe került az egységfront vagy népfrentpolitika, amely a munkássportot is érintette. Ennek bizonyítékául a háború előtti utolsó, 1937 nyári antwerpeni munkásolimpiához már csatlakozott a Vörös Sport Internacionálé, így szovjet versenyzők első ízben vehettek részt a játékokon. Nem úgy, mint a magyar munkássportolók, akiknek indulását – német mintára – a kormányzat és a sportszövetségek ellehetetlenítették anyagi és politikai indokokra hivatkozva. Így az 1937 februári Janské Lázně-i (johannisbadi) téli játékok volt az utolsó olyan hivatalos munkásolimpia, amelyen a magyar küldöttség testületileg megjelent.¹⁰⁷

A magyar munkássport a Horthy-korszak végére összeomlott. A zsidótörvények, a második világháború, a német, majd szovjet megszállás alatt a tagok egy részét letartóztatták, deportálták, munkaszolgálatra hívták be, illetve a harcok következményeként

¹⁰⁷ Előtte az 1931-es mürzzuschlagi (téli) és bécsi (nyári) munkásolimpián vett részt magyar küldöttség.

vesztették életüket, miközben a létesítményeiket katonai vagy más egyéb célokra kisajátították.

A második világháború után a klasszikus értelemben vett munkásmozgalom végével a klasszikus munkássport ideje is lezárult Magyarországon. Abból a jövőképből, amelyet a sportmozgalom a két világháború között vizionált, szinte semmi sem valósult meg. A radikális politikai változások ellenére a sporttendenciákban kontinuitás érzékelhető. A különböző sportágak népszerűsége töretlenül emelkedett, miközben a sport vidéken és a nagyvárosokban is a hétköznapiak szerves részévé vált. Ugyanakkor továbbra is a versenyzésre épült, az aktívan sportolók még mindig a passzív szemlélődők tömegeit vonzották, ahogy megmaradt a politika legitimitásának és reprezentációjának eszközeként, illetve részben a katonai előképzés egy formájának. Ráadásul a legnagyobb érdeklődést kiváltó sportág az a labdarúgás maradt, amely ellen a háború előtt a leghevesebben érveltek. „A Fészekben egy kötetlen fegyelem volt, amely egy bizonyos mértékben félrevezetett minket, mert azt gondoltuk, mert azt hittük, hogy a szocializmusban is ilyen lesz az élet. Hát a jelenlegi helyzet nem igazolja 100%-ban ezeket az elképzeléseinket”¹⁰⁸ – vélekedett Balogh László a két korszak viszonyáról 1972-ben.

Összegzés

A munkássportnak több értelmezési kerete van, amelyeket inkább egymásban létező halmazokként lehet elképzelni, semmint ellentétes meghatározásokként. Társadalmi értelemben valamennyi munkást érthetjük rajta, aki testedzési tevékenységet végez. Ennek a szegmensnek a kérdései csupán az egészségmegőrzés, a munkabírás javítása, a munkaképesség megőrzése, a testi és lelki kondíciók köré csoportosultak. Azonban a munkássport nyelvtanilag hiába utal egy társadalmi csoportra, ha a hagyomány – és mint szakszó használata – a baloldali szervezett munkásmozgalom sportolási tevékenységét jelöli vele.

¹⁰⁸ PIL 915. f. 1. ó. e. 16.

Ugyanakkor ezeken túl egy tágabb keretet is értünk rajta: nemzetközi szövetségek, egyesületi hálók, sajátos célok, formák és testkultúrára vonatkozó eszmerendszerek összességét.

„E munkássport-mozgalom, mely testnevelési célkitűzéseiben büszkén vallja, hogy tömegsport alapjára helyezkedett, bár vak gyűlölettel támadja a semlegesség álcájában meghúzódó polgári sportot, mégsem tud szakítani polgári hagyományaival, rendszerével – éppen ebben rejlett tragédiája – és éppen úgy csak tornásztat, atletizáltat, futballoztat, birkóztat stb., mint gyűlölt ellenlábasa. Politikai színezetű sportdemonstrációin éppen úgy a torna szabadgyakorlatokat alkalmazza, sok ezer főnyi tömegének megmozgatására, mint az ú. n. polgári egyesületek, szövetségek reprezentatív jellegű ünnepéyeiken. Az ú. n. *tömegsport tehát egy szépen hangzó jelszó maradt.*”¹⁰⁹ Kocsis Mihály igen lényeglátóan fogalmazta meg a munkássport, különösen a magyar munkássport két világháború közötti egyik strukturális problémáját. Nem sikerült saját sportszövetséget alakítaniuk, céljaik és eszmerendszerük nem volt egységes, és a kézilabda meghonosításán kívül új sportágakat elenyésző számban üztek. Vagyis a munkássport tágabb értelmezési keretéből vajmi keveset sikerült megvalósítaniuk.

Kocsis Mihály azonban nem vett számításba olyan tényezőket, amelyek miatt mégis beszélhetünk munkássportról. Mindenekelőtt a munkássport tartalmi változást jelentett. Hiába végezte egy polgár és egy munkás ugyanazokat a mozdulatokat, vagy játszottak egyforma szabályok szerint, a lényeg, hogy ezekhez teljesen más jelentést társítottak, vagy az adott sportnak teljesen más értékeit emelték ki. Emellett a fejlődés folyamatáról sem szabad megfeledkezni. A kezdeti szakasz után egy olyan útkeresési fázisba léptek, amelynek során a külföldi, kiváltképp német és osztrák példákat igyekeztek átültetni a magyar mozgalomba. Csakhogy a folyamat során túlságosan sok kompromisszumot kellett megkötniük a munkássport pusztá működéséért. Nem volt egyszerű feladat az állami akarat, a politika változásai, a legalitás és illegalitás, az elméleti és gyakorlati célok között

¹⁰⁹ Kocsis Mihály: *Vállalati sport, munkástedzés*. I. m. 14.

megtalálni a járható ösvényeket, ehhez sokszor pragmatikus döntések, illetve stratégiák kellettek.

A munkásmozgalom és a hozzá kapcsolódó munkássport váltságáról szóló véleményeket azonban több résztvevő kortárs is osztotta. Szakasits Antal például úgy vélte, hogy az alapok jók, de a mozgalom módszerei már elavultak, mert nem reflektált kellőképpen az aktuális társadalmi folyamatokra.¹¹⁰ Hasonló nézeteket vallott Kruppa Rezső is, amikor felvetette a munkássport szervezeti problémáját. Meglátása szerint azonban nem maga a sport a baj, hanem az, hogy a munkásság nem kísérelte meg a sportot ténylegesen a mozgalom szerves részévé emelni, csak amolyan félperifériaként kezelte. Pedig ehelyett anyagi támogatással és agitációval kiemelt szegmenssé kellett volna tenni.¹¹¹ Hasonló gondolatokat idézett a *Munkássport és egészségügy* is, ismeretlen szerző tollából: „Nemzetköziség, világbéke, az osztálykülönbség megszüntetése, stb. gyönyörű és tudományosan megalapozott célkitűzések, de az út, az eszközök, amelyekkel elérni akarjuk, még silányak, nagyon kezdetlegesek és a nagy célhoz arányba sem állíthatók.”¹¹²

Amennyiben az első világháborút megelőző időszakot a munkássport hőskorának tartjuk, akkor a két világháború közötti időszakot minden nehézség és ellentmondás ellenére nevezhetjük az aranykornak Magyarországon. A Horthy-korszak alatt a munkássport nem igazán találta a helyét a rendszerben, de az ebből adódó problémákból és a hatalommal való szembenállásukból identitást tudtak képezni. Az ellenzéki környezethez szokott mozgalom története azonban a második világháborúval lényegében lezárult, az azt követő új korszak állami sportjának már más jellemzői és céljai voltak.

¹¹⁰ SZAKASITS Antal: Megjegyzések a munkásmozgalom problémáihoz. *Szocializmus*, 1925/12. 484–488.

¹¹¹ KRUPPA Rezső: I. m. 24–25.

¹¹² Párisi levelek. *Munkássport és Egészségügy*, 1924/3. 1.